

Dominicuskerk
+ Amsterdam +

Zondag 27 februari 2011
(prijs: 25 ct)

Kennen en gekend worden

Ik ben een dominee van niets. Zo betitelde in zijn wekelijkse column Jean-Jacques Suurmond zichzelf. Een dominee van niet –iets. Dit was geen sprong naar vaagheid, nihilisme, of atheïsme, maar een poging om te zeggen in welke ruimte hij zich als theoloog bevindt. Ik vermoed, zei hij, dat wij niet anders kunnen dan de wereld ordenen in polen en tegenstellingen: licht en donker, groot en klein, goed en slecht, die we als losstaande grootheden kunnen benoemen, maar die tegelijk een gemeenschappelijke grond hebben: een niet-iets, een creatieve leegte. Het van werelden zwangere niets, dat alles gestalte geeft, maar zelf geen gestalte is en vele namen draagt als vrijheid, zelf en geest, ziel en: God. Ik vond dit mooi gezegd. Want hoeveel de biologie, de chemie en Darwin ons ook hebben geleerd, altijd blijft er een tussenruimte: niet te definiëren maar misschien alleen te bezingen en soms over te zwijgen. Een tussenruimte, waar je in haast zo aan voorbij zou lopen, maar waar ik ook graag in verwondering in verkeer.

Van dat ‘numineuze’ bestaan van de tussenruimte deed ik al vroeg mijn eerste ervaring op. Scharrelend in de tuin achter ons huis, of wiebelend op de schommel, meestal op momenten van verveling die op zichzelf al tussenruimte waren. Als in mijn beleving de werkelijkheid soms zomaar brak of openbrak en ik voor even één was met het hele bestaan en de hele wereld - misschien wel God.

Die beleving werd gevoed in mijn ouderlijk huis waar behalve woorden ook stilte en verwondering betekenis hadden.

Het ontwikkelde zichzelf als een transparante draad door mijn leven door talloze ervaringen heen van horen, zien en zwijgen en zelfs door de wetenschap!

Je hoeft de wetenschap niet dagelijks te beoefenen om te weten hoeveel wij eraan te danken hebben. Van ‘x tot oneindig’ en het getal ‘pi’ tot de wondere wereld die je ziet door een microscoop, een wereld die je voor goed realiseren doet dat wat het oog ziet, nog niet de hele werkelijkheid is.

We hebben het deze zondagen over spanningsvelden en raakvlakken tussen geloof en wetenschap gehad, maar nog niet zo over de invloed van wat genoemd worden de alfa- en gammawetenschappen: theologie, antropologie, geschiedenis en literatuurwetenschap. De filosofie, waar je bijvoorbeeld leert nadenken over het woord ‘bestaan’. Dat spreken over het ‘bestaan’ van God iets anders is dan hoe een voorwerp bestaat. ‘God bestaat niet’ zei een predikant een tijd geleden ‘als een tafel’. Hij werd daar op aangevallen, terwijl hij het gesprek met het atheïsme wilde aangaan en laten zien dat geloven geen verklaringen geeft maar vooral taal van hoop, gerechtigheid, geestkracht en poëzie is!

Ook door de wetenschap leren we dat spreken over God eerder in de vorm van verhalen gaat dan van onomstotelijke waarheden of kennis. Dat het spreken een ménselijk spreken is in woorden en beelden die ménsen tot hun beschikking hebben. Dat er verband is met de cultuur waarin men leeft en welk wereldbeeld daar is. Of men arm is of rijk, in oorlog leeft of in vrede. Dat het uitmaakt of men weet waar natuurgeweld vandaan komt. Dat het uitmaakt wie de macht heeft. Dat geloof dwingend kan worden opgelegd of verboden. Mondeling doorgegeven of op schrift gesteld. Dat geloofstradities in hun geheel van de aardbodem kunnen verdwijnen, beelden en tempels, goden en godinnen, hele cultussen met de grond gelijk gemaakt. Dat men voor geloven steeds nieuwe woorden vindt en ook weer verliest.

We leren uit de wetenschap ook dat tot in onze tijd er zijn geweest die denken dat godsgeloof wetenschappelijk te bewijzen is. Alsof verhalen, mythen en poëzie zoals het scheppingsverhaal, te lezen zijn als realistische werkelijkheid, als wetenschappelijk correct. Dit fundamentalistisch geloven als verklaren en weten, is nog wijdverbreid, ook hier. Het roept als vanzelf de tegenstem van atheïsten op, terwijl die zich ook vergissen, want geloven wás niet in alle eeuwen een weten. Er was net zo goed het niet-weten en het ontmoeten van grenzen in het menselijk verstaan werd gezien als diepe kern! Kijk maar naar de mystici! Die wisten, dat woorden niet meer dan tasten zijn en dat het waar we sprakeloos worden pas echt over God gaat. De wetenschap heeft veel bijgedragen deze golfbewegingen in het menselijk geloven door de eeuwen aan het licht te brengen. En ik moet zeggen dat ik vaak onder de indruk ben van wat mensen hebben gedacht. Het maakt bescheiden.

Terug naar Suurmond in Trouw. Niet alleen wij zijn het die ordenen in definities en tegenstellingen, ook Jezus verraste mensen onophoudelijk met de tegenpool. Niet de jongste is de verloren zoon, maar de oudste. Niet de joodse tempelpriester is een barmhartige naaste, maar een anders gelovige Samaritaan. Niet de rijke jongeling heeft het eeuwige leven, maar de vrouw bij de put, die vijf mannen had. Zo wrikte Jezus mensen los van hun overzichtelijke standpunten, uit wat als politiek correct werd beschouwd (aardig om je dat in deze week van de verkiezingen te realiseren!). Hij stelde hen in staat de zielengrond in de tussenruimte te betreden. Als je weet dat waarheid kwetsbaar is, dan maakt dat bescheiden. Dan doe je een stapje terug en betreed je de grond van niet-iets, van wat zich niet zo vangen laat. Het is het niet verstaan dat met het leven is gegeven. Wat een uitdaging het daarbij uit te houden en toch voluit in de wereld te staan.

Mooi hoe Paulus het zegt in het beroemde lied, dat we zo meteen niet zullen lezen, maar zingen. Een brief als een gedicht over de betrekkelijkheid van ons weten en heel ons zelf-verstaan. Waar ook hij de tussenruimte betreedt van heel de beperking van ons kenvermogen, het uiteindelijke ongewisse waarin we staan. Tussen wat wij kennen, ontdekken en voor waar houden, tussen alle stellingen die wij betrekken en theorie, ligt altijd – en ik denk wel dat dat blijven zal hoever de wetenschap ook voortschrijdt - het kwetsbare terrein van het bestaan zelf, de onzekerheid, het geworpen zijn, de ontroering, van wat door geen wetenschap te peilen is, maar alleen in verwondering te bevragen.

Paulus vult, in Jezus voetspoor, die tussenruimte met een geheel andere toonsoort: de liefde. Dat is niet een waarheid of objectieve kennis, maar wel van grote schoonheid, die in alle kwetsbaarheid draagvlak vermoeden doet. Mens, hoe voorlopig alles wat je doet ook is, met alles wat je nog lang niet kennen kunt, ook jezelf niet: je bent geliefd. Dat je liefde zult zijn. Staande in het niet-iets, op kwetsbare bodem, worden we tot concreet leven aangezet, tot levensmoed en medemenselijkheid

Hadden we de liefde niet, dan waren we nergens.

Hadden we de bescheidenheid niet, dan waren we ook nergens.

De eeuwige god is daarin meer geen gestalte dan gestalte, of zo je wilt ‘alles in allen’.

Iets anders misschien dan een vader of een moeder, een schepper of een rechter, al geven die ‘mensen’ namen ook iets aan. Ook geen God die eigendom is van iemand of van de kerk.

Profetieën verstommen, taal is tijdelijk, kennis is eindig. We weten er alles van. Ik geloof nu al niet meer wat ik voorheen geloofde. Mijn geloven groeit met mij mee. Maar het grootst is de liefde.